

ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ СЛІДІВ ТА ЇХ ВИЯВЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВИМАГАННЯ, ВЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННОЮ ГРУПОЮ

Вчинення вимагання організованою злочинною групою призводить до виникнення найрізноманітніших слідів, які разом з іншими джерелами інформації дозволяють не тільки правильно кваліфікувати скоєне, а й вибрати засоби і методи для розслідування даних злочинів.

Постановка проблеми. Реформування економіки, політичні та соціальні перетворення в Україні, проблеми зайнятості населення і приховане безробіття, зубожіння більшості громадян зумовлюють збільшення кількості злочинів корисливо-насильницької спрямованості. Однією з небезпечних форм злочинної діяльності є вимагання, що вчинюються організованими злочинними групами (далі ОЗГ). Такі формування характеризуються стійкістю, тривалістю, використанням сучасних технічних засобів, наявністю корумпованих зв'язків, витонченими способами протидії розслідуванню. Злочинні групи, відповідно до сфер впливу, отримують «данину» від суб'єктів господарської діяльності, осіб, які займаються окремими видами злочинної діяльності (проституція, примусове жебрацтво, викрадення автомобілів тощо), здійснюють рейдерські захоплення підприємств, пропонують послуги колекторських фірм та ін.

Вчинення вимагання ОЗГ призводить до виникнення найрізноманітніших слідів, які разом з іншими джерелами інформації дозволяють не тільки правильно кваліфікувати скоєне, а й вибрати засоби і методи для розслідування даних злочинів.

Ступінь наукової розробки проблеми. Питання розкриття, розслідування та запобігання організованої корисливо-насильницької злочинності, у тому числі й вимагань, досліджували Б.І. Бараненко, Г.М. Борзенков, В.В. Бугай, Ю.А. Вакунін, В.М. Варцаба, В.І. Верін, М.В. Григор'єв, А.І. Грищенко, О.І. Гуров, М.С. Гур'єв, А.А. Жижка, С.Ф. Здоровко, С.В. Євдокименко, В.А. Клименко, М.І. Китаєв, Я.Ю. Кондратьєв, П.Н. Кубрак, В.І. Куліков, В.М. Куц, В.С. Мінська, С.І. Ніколаюк, С.С. Овчинський, В.С. Пенкін, О.П. Рижаків, В.В. Тіщенко, Т.Г. Утмелідзе, В.Д. Філімонов, В.П. Цильвік, К.О. Чаплинський, Ю.Л. Шевцов, Р.М. Шехавцов, О.І. Шостко, Б.В. Щур та ін.

Автор ставить перед собою мету проаналізувати чинне кримінально-процесуальне законодавство й особливості застосування досягнень

криміналістики у сфері виявлення слідів в процесі розслідування вимагання, вчиненого ОЗГ,

Виклад основного матеріалу. Сліди злочину – це будь-які зміни оточуючого середовища, що виникли внаслідок вчинення у цьому середовищі злочину. До слідів злочину відносяться сліди знарядь злочину, дій злочинця, потерпілого та інших осіб – учасників події, зміна матеріальної обстановки місця події (переміщення предметів або речовин, їх відсутність або наявність у визначеному місці, втрата або набуття яких-небудь властивостей) [1, с. 205]. В слідах, що залишаються в результаті вчинення організованою злочинною групою вимагання, виявляються ознаки, що дозволяють з'ясувати подію злочину і осіб, що його скоїли, повторність (серійність) діянь, злочинні навички і звички винних та ін.

При дослідженні питання виникнення слідів та їх виявлення в процесі розслідування вимагання, вчиненого ОЗГ, доцільно враховувати етапи вчинення злочину (приготування, вчинення, приховування).

Діяльність злочинців з приготування до вчинення вимагання пов'язана з утворенням різних матеріальних та ідеальних слідів. При підшукуванні і визначенні об'єкту вимагання злочинці використовують допомогу інших осіб (навідники, пособники) або виконують «замовлення» конкретного суб'єкта. Це утворює ідеальні сліди у пам'яті як самих учасників переговорів, так і сторонніх осіб – свідків. У випадках здійснення фіксації протиправної або антигромадської діяльності потерпілого з метою його подальшого шантажу, утворюються матеріальні сліди підготовки до злочину – фотографії, аудіо-, відеозаписи тощо. На цій стадії вимагання члени ОЗГ готують засоби та знаряддя злочину, розробляють план дій з розподілом функціональної ролі кожного з учасників, що також утворює матеріальні та ідеальні сліди.

При підготовці протиправного захоплення підприємства ОЗГ ретельно вивчає його діяльність, збирає інформацію про керівництво. Як зазначає І. С. Чумак, при цьому кримінальна роз-

відка орієнтована, по-перше, на збір закритої інформації, по-друге, на здобуття відомостей ком-прометуючого характеру. Вона, як правило, здійснюється незаконними засобами (приховане спостереження, прослухування телефонних переговорів і ін.). Особливо досліджується історія створення або приватизації підприємства для виявлення вразливих місць відносно придбання прав власності на даний бізнес [2, с. 342]. Така діяльність утворює сліди щодо отримання різних документів (власноручно виконані запити, розписки в отриманні документів тощо), сліди підключення і зняття інформації з телефонної лінії та ін.

Слідчий повинен виявити і проаналізувати діяльність вимагачів на підготовчому етапі і висунути припущення про сліди, що могли утворитися, їх місцезнаходження.

Етап пред'явлення ОЗГ вимоги та одержання предмету вимагання найбільш характерний для утворення слідів і використання їх як доказів при розслідуванні даної категорії злочинів. При цьому система слідів злочину виражається в: слідах, залишених на місці скоєння злочину; слідах, що утворилися на потерпілому, його одязі; слідах, що утворилися на злочинцях, їх одязі.

Найбільше слідів на цьому етапі діяльності ОЗГ утворюється на місці скоєння злочину, яке може включати різні місця неодноразового пред'явлення вимог, погроз, застосування фізичного впливу, місця утримування заручника, місце передачі предмету вимагання, місця затримання членів організованої групи.

Найбільш характерними слідами при вчиненні вимагання ОЗГ є: сліди пальців рук на різних предметах, залишені злочинцями при контакті з даними предметами; сліди ніг; знаряддя та засоби злочину, що використовувалися при вимаганні й залишені злочинцями на місці злочину і, відповідно, сліди, що утворилися в обстановці в результаті дії даних предметів (вогнепальна зброя, боеприпаси, сліди пострілу; холодна зброя і спеціальні засоби; вибухові пристрої і речовини, сліди вибуху; знаряддя катувань та ін.); сліди, що утворилися в результаті пошкодження, знищення майна потерпілого або інших осіб; сліди, що утворилися при застосуванні насильства відносно потерпілого або його близьких родичів (кров, обривки одягу та ін.); сліди, що утворилися від опору, наданого потерпілим або іншими особами злочинцям (кров, предмети, покинуті членами ОЗГ та ін.); мікрооб'єкти, що свідчать про причетність до скоєння злочину конкретних осіб; інші предмети – речові докази (предмет ви-

магання, аудіо,- відеозапис передачі майна вимагачам тощо).

Сліди у досліджуваній категорії справ можуть розміщуватися на: предметі вимагання (у тому числі гроші, помічені спеціальними хімічними речовинами); знарядді злочину (вогнепальна, холодна і газова зброя, бити, паяльники, електропраски, інші електропобутові прилади); предметах, що використовуються вимагачами для забезпечення зв'язку в процесі здійснення злочину (радіостанції, радіотелефони, факси та ін.); предметах, призначених для спостереження за потерпілим і ведення контрспостереження (відеоапаратура, прилади нічного бачення, оптичні прилади, радіомікрофони, диктофони тощо); предметах, які використовувалися для утримання або обмеження свободи потерпілого (кайданки, в'язки, поліетиленові пакети, в'язані шапочки тощо); предметах, що полегшують здійснення злочину (форма працівників міліції, посвідчення особи співробітників правоохоронних органів); предметах, за допомогою яких органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зафіксовані злочинні дії групи (аудіокасети із записом розмов потерпілого з вимагачами; відеокасети із записом зустрічі потерпілого і вимагачів; аудіокасети із записом телефонних розмов потерпілого з вимагачами); гроші і цінності, нажиті злочинним шляхом.

Залежно від обстановки скоєння злочину і інших обставин слідчому необхідно встановлювати інші сліди вимагання. Інформація про сліди може міститися в речових доказах, різних документах (перереєстрація автомобіля, будинку, квартири, дачі, перерахування грошових коштів, поштовий переказ, договір надання матеріальної допомоги та ін.).

Отже, вчинення вимагання ОЗГ призводить до виникнення найрізноманітніших слідів, які разом з іншими джерелами інформації дозволяють не тільки правильно кваліфікувати скоєне, а й вибирати засоби і методи для розслідування даних злочинів. Типовими об'єктами – носіями інформації у справах про вимагання, вчинене ОЗГ, є: предмет вимагання (гроші, цінності, майно тощо); пакувальні матеріали, в яких знаходився предмет вимагання; документи (боргові розписки, договори та інші письмові зобов'язання; квитанції грошових переказів, установчі документи підприємства, списки акціонерів, протоколи їх засідань та ін.); фонограми та відеозаписи; знаряддя і засоби злочину. Ми пропонуємо класифікувати сліди вимагання залежно від етапу злочину на сліди, характерні приготуванню до вимагання, сліди

безпосереднього вимагання, що включають сліди погроз та процесу отримання майна – предмета вимагання, сліди приховування злочину.

Характер слідів, що залишаються при вимаганні, вчиненому ОЗГ, багато в чому залежить від способу злочину, місця його вчинення, об'єкту злочинного посягання, особи злочинця та інших обставин. В деяких випадках ідеальні сліди переважають в системі доказування у справах про вимагання, вчинені ОЗГ, а в окремих випадках є єдиними доказами.

Висновок. Спосіб вчинення вимагання відображає характерні властивості особистості злочинців та прямо впливає на слідову картину злочину. У свою чергу аналіз даних, що характеризують структуру ОЗГ, яка вчиняє вимагання, дозволяє з'ясувати функціональні ролі конкретних учасників у вчиненому злочині, встановити мотиви, цілі злочинної діяльності. Характер підготовки свідчить про особові якості злочинців, ступінь їх професіоналізму, ступінь організованості групи, що має вирішальне значення для з'ясування кримінально-правових ознак вимагання. Дії з приховування злочинів характеризують особистість злочинців, вказують на причинно-наслідкові зв'язки в механізмі слідоутворення, що пояснює відсутність або наявність яких-небудь слідів, речових доказів, змін в обстановці місця події.

Список літератури

1. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. – 2-е изд. доп. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – 334 с. – С. 205.
2. Чумак І.С. Деякі особливості підготовки до рейдерського захоплення підприємств // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: Матеріали II-ї міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 8 жовтня 2010 р.). У 2 т. Т. 2. — Одеса, 2010. — 400 с. – С. 341-345
3. Бурданова В. С. Криминалистическое обеспечение всесторонности, полноты и объективности исследования обстоятельств дела : учеб. пособие / Бурданова В. С. – СПб. : Питер-пресс, 1994. – 214 с. - с. 6
4. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України : загальна частина : конспект лекцій / Удалова Л. Д. – К. : НАВСУ, 2001. – 100 с.
5. Танасевич В. Г. Теория доказывания в советском уголовном процессе : часть общая / В. Г. Танасевич, И. Б. Михайловская. – М. : Юрид. лит., 1966. – 188 с.
6. Драпкин Л. Я. Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений / Драпкин Л. Я. // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений. – Свердловск, 1978. – С. 14-20. с. 14-16
7. Нор В. Т. Проблемы теории и практики судебных доказательств / Нор В. Т. – Львів : Вища школа, 1978. – 111с. – с. 74-75

Стаття надійшла до редколегії 1 вересня 2010 року.

Рекомендована до опублікування у "Віснику" членом редколегії М.К. Якимчуком.

L.V. Dergach

Question of origin of tracks and their exposure in the process of investigation of shakedown, perfect the organized criminal group

Summary

The feasibility of shakedown the organized criminal group results in the origin of the most various tracks, which together with other information generators allow not only correctly to characterize but also choose facilities and methods for investigation of these crimes.

Л.В. Дергач

Вопрос возникновения следов и их выявление в процессе расследования вымогательства, содеянного организованной преступной группой

Аннотация

Совершение вымогательства организованной преступной группой приводит к возникновению разнообразнейших следов, которые вместе с другими источниками информации разрешают не только правильно квалифицировать совершенное, а и выбирать средства и методы для расследования данных преступлений.